

شماره ۵

مهر ماه ۱۳۱۶

سال پنجم

درجه دکتری

در زبان فارسی

بقلم آقای دکتر عیسی صدیق

رئیس محترم دانشسرای عالی و دانشکده علوم و ادبیات

یکی از برجسته‌ترین قدم‌هایی که امسال در تحت توجهات اعلیحضرت‌هما بون شاهنشاهی و مراقبت وزارت معارف برای توسعه و بسط دانش و ترویج فضل و معرفت و تشویق به تحقیق و تمیغ در دانشگاه تهران برداشته شده فراهم ساختن وسایل تحصیل و اخذ درجه دکتری در زبان فارسی است. این اقدام نه تنها از لحاظ ملیت و مبهن پرستی شایسته قدر شناسی و سپاسگذاری است بلکه از این حیث نیز موجب کمال اعتنان است که دانشگاه جدید ما مان اندیشی خود را ظاهر ساخته و بدین وسیله بعموم فهمانده است که نظر به آینده دارد و پیش بینی میکند که اگر از عوامل کنونی و فضلا و دانشمندان فعلی استفاده نشود کار زبان و ادبیات ما در آتیه دچار اختلال خواهد شد و استفاده از میراث دو هزار و پانصد ساله کشور مشکل و بلکه ممتنع خواهد بود. نظر باهمیتی که این اقدام در شئون معارفی و مدنی ما حائز است جا دارد که مختصری در این باب نوشته شود و تأریخچه آن کوشزد کرده و مقرراتی که برای این امر منظور شده توجیه گردد تا هم داوطلبان را بکار آید و هم ارباب خرد و اصحاب دانش از چگونگی آن آگاه شوند.

از زمانی که افتخار تصدی دانش سرای عالی اصیلب نگارنده شد پیوسته در

نظر داشت و سوابق و مقدمات تحصیل و اخذ درجه دکتری را در حدود توانائی و مقتضیات کشور فراهم سازد. بدیهی است که رشته‌ای که در درجه اول میبایست مورد توجه باشد زبان و ادبیات فارسی بود زیرا برای سایر رشته‌ها مانند علوم طبیعی و ریاضی و فیزیک و شیمی و فلسفه نه تنها استادان بزرگ و آزموده لازم بود بلکه از حیث کتاب و مجله و آزمایشگاه و اسباب و ادوات مبالغ مهم (که از چند کرور تومان تجاوز میکند) ضرورت داشت و چنین اعتباری موجود نبود. از طرف دیگر برای زبان و ادبیات فارسی اگر باید يك نقطه از نقاط جهان جهت اخذ درجه دکتری معین شود آن يك نقطه طبیعه دانشگاه تهران است زیرا علاوه بر اینکه فارسی زبان ملی ماست و هیچکس باندازه خودمان پی به روح و معانی لطیف و گوناگون زبان و ادبیات ما نتواند بردن خوشبختانه دو عامل مهم تأسیس دکتری که استاد و کتاب باشد در ایران فراهم است: هنوز عده‌ای از استادان متبحر و نامی در کشور وجود دارند و در کتابخانه‌های مهم تهران مانند کتابخانه گلستان، معارف، مجلس شورای ملی، دانشکده معقول و منقول، ملک، دانشسرای عالی بیش از سی هزار جلد کتاب نفیس خطی و چاپی فارسی و عربی گرد آمده و از کتابخانه‌های مهم ولایات مانند کتابخانه آستانه رضوی و کتابخانه تبریز و اصفهان نیز میتوان در موقع لزوم استفاده کرد و وسایل مطالعه و تحقیق و تنمیع داوطلبان را فراهم ساخت.

گذشته از دو عامل مذکور درس‌های دیگری میباید داده شود که در دانش سرای عالی یا وجود نداشت یا بمنظور دکتری تدریس نمیشد. کسی که میخواهد در زبان فارسی بدرجه اجتهاد برسد باید اولاً درجه لیسانسی که گرفته است او را کاملاً برای این امر حاضر کرده باشد. در ۱۳۱۳ همینکه قانون تأسیس دانشگاه از تصویب مجلس گذشت و بنام دانشگاه ادبیات و دانشکده علوم در درون دانشسرای عالی تشکیل گردد در طرحی که برای سازمان آنها تهیه کرد این معنی را تأمین نمود. اکنون کسی از زبان و ادبیات فارسی درجه لیسانس میگیرد که لااقل در ظرف سه سال شش شهادتنامه بدست آورده برای هر شهادتنامه نیز رساله‌ای که متضمن تحقیق و مطالعه کافی است نوشته باشد. شهادتنامه‌های مذکور عبارتست از:

- ۱ - شهادتنامه زبان و ادبیات فارسی
- ۲ - شهادتنامه تاریخ و ادبیات فارسی
- ۳ - شهادتنامه زبان و ادبیات عرب
- ۴ - شهادتنامه کلیات و تاریخ فلسفه
- ۵ - شهادتنامه دوره عالی زبان خارجه
- ۶ - شهادتنامه علوم تربیتی

ثانیاً داوطلب باید لااقل دو وسیله برای تحقیق و تتبع در دست داشته باشد. در مورد زبان و ادبیات وسیله تحقیق عبارتست از زبان خارجه. کسی که دو زبان خارجه بداند هم میتواند آنچه اروپائیان درباره زبان ما استتصا کرده اند مطالعه کند و هم برای فرا گرفتن زبان شناسی که بعد بدان اشاره میشود آماده خواهد شد. بعلاوه تسلط هر دو ادبیات خارجی ویرا وسعت نظر می بخشد و در نگارش و ایجاد سبک و نوع نازه بسیار مؤثر و دخیل است. چون فعلا در دوره متوسطه تنها یک زبان خارجه می آموزند و دوره عالی همان زبان است که برای گرفتن لیسانس تعقیب میشود نگارنده درصدد برآمد تدریس زبانهای مهم اروپا را برقرار کند. از اینرو بتدریج از ۱۳۱۲ باین طرف دوره عالی زبان و ادبیات انگلیسی و آلمانی و روسی تأسیس گردید بطوری که اکنون داوطلبان وسیله تحصیل آنها را (علاوه بر زبان و ادبیات فرانسه که از سابق معمول بود) دارا میشوند.

ثالثاً کییکه بخواید در زبان فارسی دکتر شود تاگیر است زبانهای ایران پیش از اسلام (مخصوصاً زبان پهلوی) را بشناسد و روابط آنها را با یکدیگر و با زبان فارسی امروز بداند و قادر باشد قاعده های صرف و نحو و اشتقاق زبانها را باهم تطبیق و مقایسه کند و اصول زبان شناسی را فراگیرد. برای فراهم کردن وسایل تدریس این رشته با خاور شناسان نامی اروپا و امریکا ملاقات یا مکاتبه کرد و از استادانی مانند مرحوم پروفیسور جکسن امریکائی و دکتر نیکلسن انگلیسی و پروفیسور فریمن روسی و پروفیسور کریستن سن دانمارکی و پروفیسور ماسه فرانسوی و بهرام گور انگلساربا و دینشاه ایرانی را واونولدوتوری که از دانشمندان معروف زردشتی

هستند نظریه و یاری خواست و مقداری کتاب در این زمینه وارد کرد تا آنکه شورای دانشگاه تدریس این رشته را از سال جاری تصویب نمود و بکنفر از ایرانیان که در این قسمت رنج بسیار برده برای اینکار معین شد.

رابعاً تعمق در زبان و ادبیات فارسی بدون دانستن تاریخ مفصل ایران غیر ممکن بنظر میرسد و چون شهادتنامه آن جزو شهادتنامه های لیسانس زبان فارسی نیست بناچار باید آنرا بدست آورد و در اساسنامه ای که منظور شده این قسمت تامین گردیده است.

خامساً باوجود کوششی که امروز در پیراستن زبان فارسی و پاک ساختن آن از زبانهای خارجی میشود باید متذکر بود که هزارو سیصد سال زبان مادری ما آمیخته بزبان عرب بوده و تمام ادبیات فارسی مشحون از اصطلاح و لغت عربی است و حتی شماره زیادی از ایرانیان علم و دانش زبان خود را بزبان عربی نگاشته و بر افکار خود جامعه عربی پوشانده اند بنابراین بدون دانستن عربی بطور کامل نمیتوان دکتر در زبان و ادبیات فارسی شد. از اینرو تدریس يك دوره ادبیات عرب ضروری است و داوطلبان باید آنرا فراگیرند.

سادساً سنجش ادبیات زبانهای مختلف و روش تاریخ ادبیات (متدولوژی) که دانش بالنسبه تازه و شامل مباحثهای جالبی است از قبیل دانستن روابط تاریخ و جامعه شناسی و نظریه هائی که دانشمندان بزرگ مغرب زمین مانند ولتر و دیدرو و لسینگ و گونه و شیلر در قرن هیجدهم میلادی و سنت بو و تن و بر تیر و لانس در قرن نوزدهم و بیستم راجع بچگونگی و علم تاریخ ادبیات اظهار داشته اند و اصول تجزیه و انتقاد کارهای ادبی برای داوطلبان دکتری از مواد ضروری بشمار است و در دوره دکتری تدریس خواهد گشت.

بالاخره معانی پنهان زبان فارسی و شناختن سبکهای مختلف و مقایسه روشهای نظم و نشر که تا حدی جزو برنامه لیسانس آموخته میشود در دوره دکتری بطور کامل مورد توجه قرار میگیرد.

بعدها است دانشجو پس از آموختن موادی که مذکور افتاد و گرفتن

شهادتنامه هائی که نام برده شد باید بتدریج و برسر فرصت شاهکارها و کستابهای مهم زبان فارسی را از نشر و نظم بررسی کند و در موضوع معینسی که بتصویب استادان معین میشود تحقیق و یا تتبع نماید و کار بکری از خود بروز دهد و رسالهٔ جامعی تدوین کند که خدمت عمده بادبیات فارسی محسوب شود.

اگر آنچه گفته شد اکنون خلاصه کنیم می بینیم که برای گرفتن درجهٔ دکتری کسی که لیسانس در زبان و ادبیات فارسی دارد باید دروس ذیل را تحصیل کند:

۱ - يك زبان خارجه غیر از زبانی که برای گرفتن لیسانس آموخته است

۲ - زبانهای ایران پیش از اسلام و زبان شناسی

۳ - تاریخ مفصل ایران

۴ - دورهٔ عالی ادبیات عرب

۵ - معانی بیان زبان فارسی و سبک شناسی و مقایسهٔ روش های نظم و نثر

۶ - سنجش ادبیات زبانهای مختلف و روش تاریخ ادبیات

و پس از بررسی کامل در موضوع معینی رسالهٔ بدیعی بنویسد و نزد هیئت

استادان بثبوت برساند.

در پایان مقال ناگفته نگذارد که بموجب مقرراتی که پیش بینی شده هر کس را حق تحصیل و گرفتن درجهٔ دکتری نیست و تنها دارطلبانی باین قسمت پذیرفته می شوند که در آنها جوهرهٔ ذاتی و استعداد فطری و آتش درونی موجود باشد و استادان بتوانند توفیق او را در کاری که میخواهد آغاز کند پیش بینی نمایند و الا باز گذارنتم و قبول کردن اشخاصی که مایهٔ کافی ندارند و قوهٔ درک و فهم آنها محدود است و در دل آنها روشنائی نیست جز معطل نمودن آنان و تلف کردن وقت سودی نخواهد داشت.

امیدواریم دانشجویان با فراست و جوانان با قریحه از اقدامی که شده استاده

کامل کنند و خود را برای خدمت به میهن آماده سازند و زبان و ادبیات فارسی را در آینده یاسبانی و حراست نمایند و روشهای انتقادی و تاریخی و طریقهای تحقیق و تتبع مغرب زمین را چه در ایجاد نوعهای تازه و چه در بررسی و تمقیح میراث گذشته بکار برند و باب جدیدی بر مردم این کشور بکشایند.